

Hrvatski pravopisi od 1990. godine

Babić, Hrvoje

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:811455>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Odjel za kroatologiju

Hrvoje Babić

**HRVATSKI PRAVOPISI
OD 1990. GODINE**

Završni rad

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Odjel za kroatologiju

Hrvoje Babić

HRVATSKI PRAVOPISI OD 1990. GODINE

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivana Kresnik

Zagreb, 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš: <i>Hrvatski pravopis</i> (1996.).....	2
2.1. Imenice na <i>-tak, -tac, -dak</i> i <i>-dac</i>	3
2.2. Pokriveno <i>r</i>	4
3. Vladimir Anić i Josip Silić: <i>Pravopis hrvatskoga jezika</i> (2001.).....	5
3.1. Imenice na <i>-tak, -tac, -dak</i> i <i>-dac</i>	6
3.2. Pokriveno <i>r</i>	6
4. Stjepan Babić, Sanda Ham i Milan Moguš: <i>Hrvatski školski pravopis</i> (2005.).....	8
4.1. Imenice na <i>-tak, -tac, -dak</i> i <i>-dac</i>	8
4.2. Pokriveno <i>r</i>	9
5. Lada Badurina, Ivan Marković i Krešimir Mićanović: <i>Hrvatski pravopis</i> (2007.)..	11
5.1. Imenice na <i>-tak, -tac, -dak</i> i <i>-dac</i>	12
5.2. Pokriveno <i>r</i>	13
6. Željko Jozić (ur.), <i>Hrvatski pravopis</i> (2013.)	14
6.1. Imenice na <i>-tak, -tac, -dak</i> i <i>-dac</i>	14
6.2. Pokriveno <i>r</i>	15
7. Zaključak	17
8. Literatura	18

1. Uvod

U završnom radu dajem pregled hrvatskih pravopisa objavljenih od 1990. godine i pregled njihovih osnovnih značajki s posebnim naglaskom na određenim jezičnim pitanjima. Osvrnuo sam se na stajališta pravopisa o imenicama koje završavaju na *-tak*, *-tac*, *-dak* i *-dac* i o pokrivenom *r*. Uspoređujem rješenja i stajališta te ističem razlike i sličnosti svih navedenih pravopisa o tim jezičnim pitanjima. U radu uspoređujem sljedeće pravopise:

1. Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš (1996). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

2. Vladimir Anić i Josip Silić (2001). *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber i Školska knjiga.

3. Stjepan Babić, Sanda Ham i Milan Moguš (2005). *Hrvatski školski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

4. Lada Badurina, Ivan Marković i Krešimir Mićanović (2008). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.

5. Željko Jozić (ur.) (2013). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

2. Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš: *Hrvatski pravopis* (1996.)

Četvrto izdanje *Hrvatskoga pravopisa* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša objavljeno je 1996. godine te je do 2013. godine to bio službeni pravopis Republike Hrvatske za osnovne i srednje škole. Riječ je o dopunjenom izdanju tzv. londonca, hrvatskoga pravopisa iz 1971., koji je bio zabranjen u socijalističkoj Jugoslaviji.

Nakon donošenja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika 17. ožujka 1967. godine Matica hrvatska odrekla se je novosadskoga pravopisa iz 1960. godine i radila je na sastavljanju novoga pravopisa. Iako je većina potpisnika Deklaracije bila progonjena, rad na pravopisu je nastavljen. Matica hrvatska osnovala je novu pravopisnu komisiju, a tri su člana te komisije počela raditi na tekstu novoga pravopisa. Nakon što su izradili načela pravopisa, ista su poslana svim bitnim institucijama koje se bave jezikom na prihvaćanje. Nakon što su institucije prihvatile načela, krenulo se je u pisanje pravopisa. Kao temelj uzeto deveto izdanje Boranićeva pravopisa. Prvi Babićev, Finkin i Mogušev pravopis tiskan je 1971. godine te zbog političkih odluka nikad nije objavljen. Nazvan je *londonac* jer ga je objavila Nova Hrvatska 1972. i 1984. godine u Londonu (Batrnek, 2011, 249-250).

Babićev, Finkin i Mogušev *Hrvatski pravopis* iz 1996. sadržava predgovor i 466 stranica, koje su podijeljene na *Pravopisna pravila* i *Pravopisni rječnik*. Pravila se dijele na: pismo, velika i mala slova, glasovi i glasovni skupovi, jednačenje glasova, pisanje riječi iz drugih jezika, sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, razgodci, pravopisni znakovi, kratice. Zanimljivo je da su u predgovoru točno naznačili koji je autor odgovoran za koje poglavlje: »Autori su podijelili posao tako da je Stjepan Babić izradio poglavlja: *Pismo, Glas č, Glas dž, Glas đ, Dvoglasnik ie, Razgodci*, a u *Pravopisnome rječniku* slova *D – G i P – srnče*; Božidar Finka poglavlja: *Velika i mala slova, Pisanje riječi iz drugih jezika, Pravopisni znakovi, Kratice i Znakovi*, a u *Pravopisnome rječniku* slova *A – Ć i srndać – Ž*; Milan Moguš poglavlja *Glas h, Glas j, Jednačenje glasova, Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, Rastavljanje riječi na kraju retka*, a u *Pravopisnome rječniku* slova *H – O*« (Babić i dr., 1996, XI). Tako se autori ograđuju od poglavlja koja nisu pisali.

Također, u predgovoru nalazimo objašnjenje o načelima koje su autori izabrali: »Kao što su pokazala mišljenja relevantnih ustanova i općeprihvaćena praksa, hrvatski se pravopis ustalio kao fonološki u okviru jedne riječi, a morfonološki među riječima i čvrsto smo uvjereni da tu u budućnosti neće biti odstupanja« (Babić i dr., 1996, VIII). Drugim riječima ovako opisuju odnos između fonološko-morfonološkoga načela: »Sadašnji je hrvatski pravopis po

svojoj naravi fonološko-morfonološki. U okviru jedne riječi pišemo fonološki, uz neke pojedinačne i kategorijalne iznimke, pa se može reći da je ublaženi fonološki, a međurječne veze morfonološki jer se glasovne promjene koje nastaju među riječima u govornome nizu ne odražavaju u pismu, pojedine riječi bilježimo kao da tih promjena u govoru i nema. Tako pišemo *kod kuće, bez puške, niz krov, s bratom, s džeparom, s čovjekom, k banu, govorit ću*, iako govorimo *kotkuće, bespuške, niskrov, zbratom, zdžeparom, ščovjekom, gbanu, govoriću*« (Babić i dr., 1996, XI).

2.1. Imenice na *-tak, -tac, -dak i -dac*

Prvi jezični problem kojemu smo posvetili pažnju u ovom radu imenice su koje završavaju na *-tak, -tac, -dak i -dac*, tj. zapisu njihove sklonidbe. Taj je dio u pravopisu obradio Milan Moguš u poglavlju *Jednačenje glasova po zvučnosti*. O tom jezičnom pitanju autor postavlja jasno pravilo, u svim oblicima dvosložnih imenica ne ostvaruje se izjednačavanje *d* ispred *c*, to jest *t* ispred *c*. Kod trosložnih i višesložnih imenica moguća su oba oblika. Moguš ovako definira pravilo:

»Već je rečeno da se zbog jasnoće, odnosno zbog izrazitijeg isticanja osnove riječi ili osnovne riječi, kako bi se raspoznalo njihovo značenje, u pismu ne bilježi izjednačavanje šumnika *d* ispred *c*. To vrijedi i za šumnik *t* ispred *c*, i to:

a) u oblicima dvosložnih imenica na *-dac, -dak, -tac, -tak*, kao N mn. *ledci* (prema N jd. *ledac*) i *letci* (prema N jd. *letak*), G jd. *mladca* i N mn. *mladci* (prema N jd. *mladac*) i G jd. *mlatca* i mn. *mlatci* (prema N jd. *mlatac*), N mn. *bitci* (prema N jd. *bitak*) osim imenica *otac* (G jd. *oca* N mn. *oci* i *očevi*), *sudac* (G jd. *suca*, N mn. *suci*) i *svetac* (G jd. *sveca*, mn. *sveci* v. 214);

b) u oblicima trosložnih i višesložnih imenica na *-dac, -dak, -tac, -tak* lakše je raspoznati značenje, pa se dopušta dvostruki način bilježenja, kao N mn. *dvoroci* i *dvoroci* (prema N jd. *dvorodac*), N mn. *razgodci* i *razgoci* (prema N jd. *razgodak*), N mn. *iscjedci* i *iscjeci* (prema N jd. *iscjedak*), N mn. *kokotci* i *kokoci* (prema N jd. *kokotac*), N mn. *paštici* i *paštici* (prema N jd. *paštitač*), N mn. *otpadci* i *otpaci*, *dobitci* i *dobici*; *napitci* i *napici*« (Babić i dr., 1996, 48).

Navode na tu temu još i pridjeve od dvosložnih i trosložnih imenica: »c) u pridjevima od dvosložnih imenica navedenim pod a) kao *mladčev, mlatčev, bratčev, gudčev, zadčani* (prema *zadak*), odnosno pod b) kao *razgodčev i razgočev*« (Babić i dr., 1996, 48).

2.2. Pokriveno *r*

Dio pravopisa koji se bavi pokrivenim *r* napisao je Stjepan Babić pod naslovom *Dvoglasnik ie*, odnosno *Kraćenje sloga s dvoglasnikom*. Pravilo koje daje glasi ovako: »Kad se kratko *je* nađe iza pokrivenog *r*, tj. iza suglasničke skupine u kojoj je posljednji glas *r*, može se *j* i izgubiti: *brijeg – brežuljak, vrijedan – vredniji, ždrijebe – ždrebeta*« (Babić i dr., 1996, 40). Već su u predgovoru autori spomenuli da će se držati tradicije. To pokazuju u drugom pravilu koje donose: »Gubi se u riječima u kojima su zbog prijašnje norme i velike učestalosti potpuno uobičajeni likovi bez *j*: u riječima u kojima nije očita veza s riječju s dvoglasnikom i u njihovim oblicima i izvedenicama. To su oblici i tvorenice od riječi *vrijeme, srijeda, naprijed, privrijediti, trebati* (usp. *upotrijebiti*), *trezven* (usp. *triježan*): *vremena, vremenu, nevremena, poluvremena, vremenit, usred, neposredan, napredan, potreba, potrebit, potreban, upotreba, trezvenjak, trezvenjakinja, trezvenjaštvo*« (Babić i dr., 1996, 40-41). Nakon što su naveli dva pravila kada se gubi *j* iza pokrivenoga *r*, donijeli su pravilo kada se ne gubi *j* koje glasi: »Ne gubi se u riječima u kojima je ispred pokrivenoga *r* morfemska granica: *odriješiti – odrješenje – odrješavati, razrijediti – razrjeđivati – razrjeđenje ...*, u glagolu *modrjeti* i u imenici *ogrjev*« (Babić i dr., 1996, 41). Za ostale riječi koje se nalaze u istom položaju navode da se mogu pisati i s *je* i *e* te da su iste riječi naveli u pravopisnom rječniku (Babić i dr., 1996, 41).

3. Vladimir Anić i Josip Silić: *Pravopis hrvatskoga jezika* (2001.)

Pravopis hrvatskoga jezika autora Vladimira Anića i Josipa Silića objavljen je 2001. godine u izdanju dvije nakladničkih kuća Novoga Libera i Školske knjige. Nastao je na temelju pravopisa istih autora iz 1986. godine pod naslovom *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* u izdanju istih nakladničkih kuća. Drugo izdanje objavljeno je 1987. godine, a treće 1990. godine samo kod izdavača Školska knjiga. Godine 1993. prekinuta je distribucija *Pravopisnoga priručnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* zbog naziva jezika. Nakon toga autori su priručnik uskladili s novim pravno-političkim okolnostima (Anić i Silić, 2001, VI).

Sadržaj je bogat, pa možemo reći da sadržajno pripada u velike pravopise. Sadržava 970 stranica i predgovor, te poglavlja: *Pravila i upute*, *Opći pravopisni rječnik*, *Rječnik vlastitih imena* i *Rječnik kratica*. Najveći dio zauzima *Opći pravopisni rječnik*.

Temeljna je značajka svih pravopisa određivanje načela: je li fonološki ili morfološki. U samom predgovoru izvršni nam urednik govori da se taj pravopis temeljni na tradiciji hrvatskoga pravopisanja, odnosno da se pravopis temelji na fonološkom načelu (Anić i Silić, 2001, V). O povezanosti s tradicijom toga pravopisa govori nam Badurina: »U Anić-Silićeveu se Pravopisu hrvatskoga jezika na specifičan način ogleda kontinuitet hrvatske pismenosti. S jedne strane norma je propisana tom pravopisnom knjigom u tradiciji čvrsto utemeljenja. To je svakako velika vrijednost ovog normativnog priručnika jer – kako je 40-ih godina dvadesetog stoljeća, pišući upravo o pravopisu, zabilježio hrvatski jezikoslovac Blaž Jurišić – navika je jedna muka, odvika je dvije! Drugim riječima svatko će pismen i nakon ove objave Pravopisa ostati pismen! S druge strane nova se pravopisna knjiga unekoliko odvaja od dominantnog toka hrvatskoga pravopisanja, i to u načinu opisa pravopisne norme« (Badurina, 2001, 131-132). Odmicanje od tradicije vidi se u sadržaju pravopisa, jer u njemu ne nailazimo na neke dodatke koji pripadaju gramatici ili nekim drugim jezičnim priručnicima kao što je to bila praksa u prijašnjim gramatika hrvatskoga jezika. Stoga kao drugu temeljnu značajku Badurina ističe: »Jasno lučenje granica kompetencije jezičnih normi. U Pravopisu se hrvatskoga jezika trebaju tražiti i mogu naći odgovori isključivo na pravopisne nedoumice. To znači da ta knjiga ne preuzima kompetenciju gramatika, rječnika i drugih jezikoslovnih priručnika« (Badurina, 2001, 132). Te kao treću temeljnu značajku toga pravopisa Badurina ističe dosljednost pravopisnih načela: »Jasna pravopisna načela i dosljednost u njihovoj provedbi. Dosljednost svakako ide u prilog logičnosti i jednostavnosti pravopisne norme« (Badurina, 2001, 132).

3.1. Imenice na *-tak, -tac, -dak i -dac*

Anić i Silić rješenja za problem imenica koje imaju završetke *-dak, -dac, -tak i -tac* donose u poglavlju *Kombinacije fonema*. Ovako oni definiraju pravilo za takve imenice: »Na granici se korijena i sufiksa skupovi *dc, tc, dč i tč* načelno ostvaraju kao *c i č*: domorodac – domoroča, domoroci i domoroče; zubatac – zubaca, zubaci i zubače; dohodak – dohoci i dohoče; naputak – napuci i napuče. U praksi se ponegdje pojavljuju i oblici domorodca, domorodci, domorodče; zubatca, zubatci, zubatče; dohodci, dohodče; naputci, naputče i sl.« (Anić i Silić, 2001, 134). Dakle, Anić i Silić donose pravilo na fonološkom temelju, odnosno govore da se te imenice u “problematičnim” sklonidbama pišu onako kako se izgovaraju. Nakon pravila slijedi dio gdje napominju kada dolazi do iznimki: »Ondje gdje dolazi do kontekstom nerješiva potiranja izrazne (pa onda i sadržajne) razlike između jednih i drugih oblika, između oblika sa *c i č* te oblika sa *dc, tc, dč i tč*, navode se oblici sa *dc, tc, dč i tč*: bradac – bratac (bradca, bradci, bradče – bratca, bratci, bratče), ledac – letak (ledci, ledče – letci, letče), mladac – mlatac (mladca, mladci, mladče – mlatca, mlatci, mlatče)« (Anić i Silić, 2001, 134-135). Također, daju primjere imenica kod kojih dolazi do homonimije: »Ima oblika u kojih dolazi do poistovjećenja izraza bez obzira na njihov sadržaj. Takvi oblici ulaze u područje homonimije: dovoci (prema dovodac) i dovoci (prema dovodak), povoci (prema povodac) i povoci (prema povodak), sveci (prema svetac) i sveci (prema svetak)« (Anić i Silić, 2001, 135).

3.2. Pokriveno *r*

O pokrivenom *r* u Anićevo i Silićevo pravopisu doznajemo u podpoglavlju o alternacijama *ije/je/e/i* pod naslovom *Položaj alternata ije, je, e, i i u riječi*. Anić i Silić ovako opisuju pravilo: »Alternanta *e* zamjenjuje alternatu *je* u slogovima gdje se sreće skup suglasnički fonem + *r* + *je*: bregovi (prema brjegovi od brijeg), sprečavati (prema sprječavati od spriječiti), vredniji (prema vrjedniji od vrijedan), crepić (prema crjepić od crijep) itd.« (Anić i Silić, 2001, 124). Također dodaju napomenu da se iste riječi mogu i drugačije napisati: »Bez obzira na gornje načelo u praksi se ponegdje nailazi na pisanje brjegovi, sprječavati, vrjedniji, crjepić i sl.« (Anić i Silić, 2001, 125). Uz to dodaju još jedno pravilo kada se ne provodi promjena alternanta *e* u alternantu *je*: »Promjena se suglasnički fonem + *r* + *je* → suglasnički fonem + *r* + *e* ne provodi kada suglasnički fonem pripada prefiksu, a ostali dio (*r* + *je*) korijenu:

razrjeđivati (prema raz + rijediti), razrješavati (prema raz + riješiti) itd.« (Anić i Silić, 2001, 125).

4. Stjepan Babić, Sanda Ham i Milan Moguš: *Hrvatski školski pravopis* (2005.)

Hrvatski školski pravopis Stjepana Babića, Sande Ham i Milana Moguša izišao je 2005. godine u nakladničkoj kući Školska knjiga. Nastao je kao pokušaj da se napravi pristupačan jezični priručnik koji će moći svi razumjeti i koristiti, a ponajprije učenici. Predgovor je napisao Radoslav Katičić, u kojem pronalazimo načela kojim su se vodili autori pri pisanju *Hrvatskoga školskoga pravopisa*. On objašnjava formuliranje pravila na kojima je nastao taj pravopis: »U Školskom su pravopisu pravila ustrojena prema praksi koja se u nas već uobičajila. U cjelini su vrlo pregledna i nigdje ne prenaprežu čitateljevu pozornost. Njihova je formulacija uvelike nova i upravo je to omogućilo da budu tako sažeta, a ostanu potpuna; rječnici su promišljeno zasnovani i vrlo dobro mogu poslužiti svojoj svrsi. Tako je ovaj Školski pravopis doista prikladan za svrhu kojoj je namijenjen« (Babić i dr., 2005, 7). Također, iz predgovora doznajemo o osnovi toga pravopisa: »Ovaj pravopis posve je u skladu s normama Hrvatskoga pravopisa koji je u našoj javnosti dobro primljen i spontano se široko primjenjuje« (Babić i dr., 2005, 7). U tom se pravopisu dorađuju i miču nepotrebne dvojnosti koje se nalaze u *Hrvatskom pravopisu* Babića, Finke i Moguša, jer je cilj *Školskoga pravopisa* jednostavnost, kako bi se isti što bolje poslužio u prosvjeti (Babić i dr., 2005, 7).

Hrvatski školski pravopis sadržava 163 stranice. Podijeljen na *Predgovor*, *Pravopisna pravila*, *Rječnik nazivlja*, *Pravopisni rječnik* i *Pogovor*. Pravopisna pravila sadrže *Slovopis i pravopis*, *Glasovi i glasovni skupovi*, *Velika i mala početna slova*, *Malo početno slovo*, *Tuđice*, *Sastavljeno i rastavljeno pisanje*, *Pravopisni znakovi* i *Kratice*.

4.1. Imenice na *-tak*, *-tac*, *-dak* i *-dac*

Prvo ćemo sagledati rješenje koji su autori donijeli za jezično pitanje o imenicama koje završavaju na *-tak*, *-tac*, *-dak*, *-dac*. Odgovor na taj problem pronalazimo u naslovu *Gubljenje zapornika*, koje se nalazi u poglavlju *Jednačenje zapornika*. Jasno definiraju pravilo bez dvojnosti:

»Ne bilježimo gubljenje d i t ispred c, č u oblicima imenica s nepostojanim a u završetku *-dac*, *-dak*, *-tac*, *-tak*, *-tka*, ako je taj završetak ispred otvornika:

dc: ledac > ledca, ledci; mladac > mladca, mladci; jadac > jadca, jadci; razgodak > razgodci; iscjedak > iscjedci, zadak > zadci

tc: mlatac > mlatca, mlatci; bratac > bratca, bratci; letak > letci; pripovijetka > pripovijetci; zadatak > zadataci; napitak > napitci; zagonetka > zagonetci

dč: mladac > mladčev

tč: bratac > bratče, mlatac > mlatče“ (Babić, Finka, Moguš, 2005, 31). Nakon ovoga pravila naveli su još jedno kada se gubi zapornik: „Ako je ispred završetka -tak zapornik, t se u oblicima gubi: listak, liska, lisci; naprstak, naprska, naprsci“ (Babić, Finka, Moguš, 2005, 31). Za kraj navode još tri riječi koje su iznimke tj. u kojima se gubi zapornik iako po pravilu ne bi trebao: U oblicima imenica: otac, sudac, sveta ne bilježimo d i t ispred c, č nego d i t ispadaju: oca, suca, sveca; oci, suci, sveci; očev, sučev, svečev« (Babić i dr., 2005, 31).

4.2. Pokriveno r

U *Hrvatskom školskom pravopisu* o pokrivenom *r* doznajemo u poglavlju *Dvoglasnik* pod naslovom *Smjenjivanje ije/e*. Točno su odredili pravila i primjere kod kojih se događa kraćenje *ije* u *e* ili *ije* u *je*. Također su dodali još specifične napomene za određene riječi koje mogu biti problematične za dekliniranje. Prvi dio govori o smjenjivanju *ije* u *e*: »U pokraćenom se slogu može pisati *e* na mjestu dvoglasnika, ali samo iz zaporničke skupine u kojoj je drugi *r*. Takvo se *r* naziva pokriveno *r*« (Babić i dr., 2005, 23). Nakon toga navode primjer koji je seciran do najmanjega detalja, s tim primjerom potvrđuju tezu da je *Hrvatski školski pravopis* namijenjen za učenike kako bi što brže i bolje shvatili određenu temu. Primjer ovako izgleda: »Primjerice, u riječi vrijeme, dvoglasnik se našao iza *r*, a to je *r* drugi zapornik u zaporničkoj skupini *vr – vrijeme*. Kada se slog u kojem je dvoglasnik krati, na mjestu *ije* naći će se *e*: vrijeme > vremena“ (Babić, Ham, Moguš, 2005, 23). Prema autorima takva situacija događa se samo kod četiriju riječi: „Piše se *e* na mjestu *ije* iza pokrivenoga *r* samo u oblicima i tvorenicama četiriju riječi: vrijeme (poluvrijeme, nevrijeme), privrijediti, upotrijebiti, naprijed: vrijeme > vremena, vremenski, poluvremena, nevremena; privrijediti > privreda, privredni, privrednik, privredni; upotrijebiti > upotreba, upotrebljiv, upotrebljivost, zloupotreba; naprijed > napredak, naprednost, napredovati, naprednjački« (Babić i dr., 2004, 23). Dodaju još dvije napomene. Prva napomena govori da nesvršeni oblik glagola *privrijediti* može imati oba oblika, *privrjeđivati* i *privređivati*, a druga govori da tvorenice priloga *naprijed* moramo razlikovati u odnosu na tvorenice priloga *unaprijed* (Babić i dr., 2004, 23). U drugom dijelu pronalazimo primjere za riječi kod kojih dolazi do smjenjivanja iz *ije* u *je* kada je dvoglasnik iza pokrivenoga *r*. Primjeri koje navode su: *brijeg* > *brježuljak*; *brijest* > *brjestić*; *crijep* > *crjepovi*; *drijen* >

drjenčić; grijeh > grješnik; prijek > oprječan; strijela > strjelica; trijeska > trješčica; trijezan > trjezniji; ždrijebe > ždrjebeta; drijemati > drjemljiv; griješiti > pogrješka; krijepiti > krjepost; trijebiti > istrjebljiv (Babić i dr., 2004, 23).

5. Lada Badurina, Ivan Marković i Krešimir Mićanović: *Hrvatski pravopis* (2007.)

Hrvatski pravopis Matice hrvatske prvi put je objavljen 2007. godine, a već sljedeće godine 2008. objavljeno je drugo izdanje, koje sam koristio u ovom radu. Drugo izdanje u odnosu na prvo ne razlikuje se po pravilima i objašnjenima, nego su samo dorađene manje grješke, i to većinom tiskarske. Matica hrvatska odlučila je objaviti svoj pravopis jer je zaključila da u ondašnje vrijeme nije bilo jasno i zadovoljavajuće riješeno hrvatsko jezično pitanje. Predsjedništvo Matice hrvatske u predgovoru *Hrvatskoga pravopisa* navodi zašto su se odlučili na izradu pravopisa: »Nepostojanje jedne općeprihvatljive i obvezujuće pravopisne norme, kao nužne pretpostavke postizanju ujednačena pisanoga standarda, najviše pogađa obrazovni sustav, nakladništvo, ustanove, medije i javnu upravu na svim razinama društvenoga života. Negativne su posljedice takva stanja za hrvatsku jezičnu zajednicu nesagledive« (Badurina i dr., 2008, XIII). U predgovoru još ističu da uvažavaju i poštuju hrvatsku pravopisnu tradiciju te da je fonološko načelo glavno, a morfološko se načelo uzima kada se poštuju tradicijski i komunikacijski razlozi (Badurina i dr., 2008, XIII). Važno je još iz predgovora istaknuti dio koji govori o temeljnim značajkama toga pravopisa: »Bitne su značajke ovoga pravopisnoga priručnika primjerena temeljitost i obuhvatna iscrpnost opisa pojedinih pojava. Temeljnost se ogleda u nastojanju pisaca da se pri oblikovanju pravopisnih pravila jezične pojave što je moguće više stručno argumentiraju. Iscrpnost se ogleda u ustrajavanju na opisu svih aspekata pojedine pojave te u stvaranju posebnih popisa onih jezičnih jedinica i oznaka koje su kao pripomoć uputama za pravilno pisanje pravopisno relevantne bilo izravno bilo posredno (popisi prefikasa i prefiksoida, kratica, mjernih jedinica, korekturnih znakova, pregledne tablice interpunkcijskih i pravopisnih znakova i sl.)« (Badurina i dr., 2008, XIV). Jedan od osvrti na *Hrvatski pravopis* napisala je Bernandina Petrović u časopisu *Lahor*: »Moglo bi se reći da je Hrvatski pravopis Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića u svakom pogledu racionalan i ekonomičan, da su pravila transparentna, jednostavna i jednoznačna, a potvrde prikupljene iz različitih suvremenih korpusa. Možda su neka predložena rješenja mogla ili trebala biti drukčija, no to je stvar pristupa autorskoga trojca. Dijelu korisnika koji je manje ili slabije upućen u jezikoslovnu problematiku možda neće u potpunosti biti prihvatljiv metajezični pravopis, ali visokom se metajezičnom razinom nastojalo udovoljiti dvama osnovnim načelima kojih se ovaj pravopis nedvojbeno nastoji držati od početka do kraja, a to su logičnost i dosljednost« (Petrović, 2007, 117). Zaključni komentar Petrović na pravopis Badurine, Markovića i Mićanovića uglavnom potvrđuje sva ona načela koja su istaknuli autori već u samom predgovoru pa ih kasnije slijedili u pravopisu.

Pravopis sadržava 15 poglavlja uz predgovor, a zajedno su rasprostranjeni na 662 stranice. Poglavlja su redom: *Pismo, Fonemi č, ć, dž, đ, Smjenjivanje ije/je/e/i/o, Kontakti fonem, Interpunkcijski znakovi, Pravopisni znakovi, Veliko i malo početno slovo, Sastavljeno i nesastavljeno pisanje, Kratice, Pisanje riječi iz stranih jezika, Transliteracija i transkripcija stranih imena, Prenošnje dijela riječi u sljedeći redak, Pisanje bibliografskih jedinica, uputnica i bilježaka, Pravopisni rječnik i Dodaci.*

5.1. Imenice na *-tak, -tac, -dak i -dac*

Autori su odgovor na jezično pitanje o oblicima imenica koje završavaju *-tak, -tac, -dak, -dac* na stavili u poglavlje *Kontakti fonema* odnosno *Gubljenje suglasnika*. Donose vrlo jednostavno pravilo kada dolazi do gubljenja *d i t*: »Suglasnici *d i t* gube se ako se na granici osnove i gramatičkoga morfema ili na granici korijena i sufiksa nađu ispred suglasnika *c, č, 3*. Do gubljenja *d i t* dolazi i promjena se bilježi: u sklonidbi imenica koje završavaju na *-dac, -dak, -tac, -tak, -tka* te ispred sufiksa *-ce, -če, -čići-ić, -džija*: *boljita* – N mn. *boljici, burmut* – *burmudžija* (*burmut + -džija*), *cureta* – Nmn. *cureci, dodata* *-dodaci -dodacima, dohodak -dohoci* – *dohocima, korice* (*korit(o) + -ce*), *hitac* – *hici – hicima, krletka* – Ljd. *krleci* (*i krletki*), *letak* – *leci – lecima, metak* – *meci – mecima, nahod* – *nahoče* (*nahod + -če*), *napitak* – *napici, očevitac* – *očevica – očevici, otac* – *oca – oče – očevi – očev, pogodak* – *pogoci – pogocima, predak* – Nmn. *preci, sudac* – *suca – suče – suci – sučev, svetac* – *sveca – sveče – sveci – svečev, svetak* – *sveci, tvrtka* – *tvrci* (*i tvrtki*), *zadatak* – *zadaci – zadačić* (< *zadatčić* < *zadat(a)k + -ić*), *zagonetka* – Ljd. *zagoneci* (*i zagonetki*), *zubatac* – *zubaca – zubaci – zubačić* (< *zubačić* < *zubat(a)c + -ić*), *želudac* – *želuca – želuci – želučić* (< *želudčić* < *želud(a)c + -ić*)« (Badurina dr., 2008, 36).

Ostavili su prostora za imenice kod kojih može doći do nedoumica ako se ne prepoznaje korijen: »Suglasnici *d i t* ispred *c i č* mogu se pisati kad se u pismu želi očuvati korijen riječi - obično u rjeđih i kraćih riječi, odnosno u njihovih komunikacijski rjeđih oblika (kad iz konteksta nije potpuno jasno o kojem je korijenu riječ, odnosno kad se suglasnici *c i č* izgovaraju produženo): *bitak* – Nmn. *bitci* (*i bici*), *bitka* – Ljd. *bitci* (*i bici, i bitki*), *jadac* – Gjd. *jadca* (*i jaca*) – Vjd. *jadče* (*i jače*) – *jadčev*« (Badurina dr., 2008, 36).

Napominju još jednu situaciju kada se mogu pisati suglasnici *d i t*: »Suglasnici *d i t* ispred *c i č* mogu se pisati i kad se u sklonidbi imenu naseljena mjesta i prezimenu želi sačuvati

osnovni oblik: Gradac – Gradca (i Graca), Brgudac – Brgudca (i Brguca), Crnolatac – Crnolatca (i Crnolaca)« (Badurina dr., 2008, 36).

5.2. Pokriveno *r*

Drugo jezično pitanje na koje se osvrćemo u radu je pokriveno *r*. U pravopisu Badurine, Markovića i Mićanovića rješenje na to pitanje nalazimo u podpoglavlju *Kraćenje dugoga sloga* u poglavlju *Smjenjivanje ije/je/e/i/o*. Na tu temu su autori vrlo kratki i jasni. Donose dva pravila o tom kada se događa smjenjivanje i kada ne dolazi do istoga. Prvo pravilo ovako definiraju: »Kad se dugi slog s refleksom jata krati, dolazi do odgovarajuće smjene ije s je. Kad se je nastalo kraćenjem ije nađe u skupini suglasnik + r + je koja pripada istomu morfemu, smjenjuje se s e: brijeg (> brjegovi) > bregovi, privrijediti (> privrjeda) > privreda, trijezan (> trjezniji) > trezniji, vrijeme (> vremena) > vremena« (Badurina dr., 2008, 18). Drugo je pravilo: »Do takva smjenjivanja ne dolazi kad skupina suglasnik + r + je ne pripada istomu morfemu, npr. kad je suglasnik dio prefiksa, a r + je dio korijena: razrjeđivati (raz- + -rjeđivati, prema razrijediti), razrješavati (raz- + -rješavati, prema razriješiti)« (Badurina dr., 2008, 18). Treba istaknuti još jednu napomenu koju su autori dodali kod kraćenja dugoga sloga, a tiče se pravopisne tradicije: »U dijelu hrvatske pravopisne tradicije bilježi se rje i u slučajevima kad skupina suglasnik + r + je pripada istomu morfemu: grjehota, grješnik, pogrješka, vrjednota, strjelica i sl. Pisanje rje u takvim riječima podrazumijeva da se skupina rje i izgovara kao [rie]« (Badurina dr., 2008, 18).

6. Željko Jozić (ur.), *Hrvatski pravopis* (2013.)

Hrvatski pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013.) izazvao brojne polemike među znanstvenicima i institucijama koji se bave hrvatskim jezikom. Objavljen je 2013. godine u Zagrebu. Glavni mu je urednik Željko Jozić. U uvodnoj riječi Jozić govori da je glavni razlog za izdavanje pravopisa želja da se napravi jedinstven i općeprihvaćeni pravopis. Važno je još istaknuti iz uvodne riječi da se u njoj nalazi preporuka Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta za uporabu *Hrvatskoga pravopisa* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u osnovnim i srednjim školama Republike Hrvatske (Jozić, 2013, 5). Odmah na početku predgovora naglašavaju da se pravopis temelji na fonološkom načelu: »*Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje fonološki je pravopis s morfonološkim elementima« (Jozić, 2013, 7). Jako puno komentara i kritika izrečeno je prema tomu pravopisu, a među kritičarima istaknula se je Nataša Bašić, koja ga je opisala kao »krpež sastavljena od starih pravopisa« (Bašić, 2014, 68). Bagdasarov pak ovako komentira: »Hrvatski pravopis IHJJ-a sastavljen je, na žalost, zbog ministarskih rokova u žurbi, bez strukovne sloge sudionika jezične politike i ozbiljne prethodne raščlambe o tom što mora ući u pravopis kojim se pokušava istisnuti Hrvatski školski pravopis, a što ne mora. Razvidno je da novi pravopisci žele uvesti u svoj pravopis što više razlika u usporedbi s drugim pravopisima, no pravopis je posebna vrsta normativnoga priručnika i u njem ne bi trebalo biti mjesta za takve tendencije, pa ni za ono što zapravo pripada enciklopediji, jezičnomu savjetniku ili jezikoslovnomu rječniku, tj. različitim vrstama priručnika« (Bagdasarov, 2015, 161). Još mnogi zamjeraju tomu pravopisu puno dvojnosti, koju vide kao nesigurnost: »Kao što je i navedeno, i u pogledu ispadanja *t* ili *d* ispred *c*, *č* i sastavljenoga pisanja, javnost je podijeljena, a nudeći dvostruko rješenje i Institutov pravopis pokazuje, osim mogućnost izbora, i određenu neodlučnost« (Vrsaljko, 2019, 60).

6.1. Imenice na *-tak*, *-tac*, *-dak* i *-dac*

U pravopisu Instituta poglavlje u kojem se nalaze pravila i objašnjenja za imenice koje završavaju na *-dak*, *-dac*, *-tak*, *-tac* naziva se *Ispadanje glasova* odnosno *Ispadanje suglasnika*. Prvo su istaknuli situacije u kojima dolazi do gubljenja suglasnika, u našem slučaju *t* ili *d*: »Ne piše se: c) *t* ili *d* u izvedenicama osim posvojnih pridjeva i umanjjenica od imenica *-dak*, *-tak*, *-dac*, *-tac*, *-tka* u kojima je samoglasnik *a* nepostojan: pače (mlado patke za razliku od patče – vokativ od patka), želučani« (Jozić, 2013, 16). Također, navode imenicu *otac* kao iznimku: »Ne

piše se: t u oblicima imenica otac i izvedenicama od te imenice: otac – oca, ocu... oci (uz očevi), očev, očinski; praotac – praoca, praocu... praoci, praočev« (Jozić, 2013, 16). Nakon toga dolaze slučajevi i primjeri u kojima se pišu *t* i *d*. Pravilo glasi ovako: »b) t ili d u oblicima imenica muškoga roda koje završavaju na -dak, -tak, -dac, -tac u kojima je suglasnik a nepostojan« (Jozić, 2013, 16). Ovo su neki od primjere koji su navedeni u Pravopisu: jadac – jadci, mladac – mladci; zadak – zadci; hitac – hitci; kutak – kutci, letak – letci, listak – listci, metak – metci; predak – predci, sudac – sudci, svetac – svetc; Babogredac – Babogredci, domorodac – domorodci; otkidak – otkidci, podbradak – podbradci; curetak – curetci, zabatak – zabatci, zalistak – zalistci; dohodak – dohodci, izvadak – izvadci, napitak – napitci, podatak – podatci, početak – početc; zadatak – zadatci, zgoditak – zgoditci, želudac – želudci (Jozić, 2013, 16).

Drugo pravilo vezano uz iste imenice glasi: »Piše se: d) t ili d u umanjenicama imenica na -tka, -tak, -dak, -tac, -dac: imetčić, krletčica, motčica, pripovijetčica, trenutčić, uradčić« (Jozić, 2013, 17). Također, navode još jedno pravilo vezano uz posvojne pridjeve istih imenica: »Piše se: e) t ili d u posvojnim pridjevima imenica na -tka, -tak, -dak, -tac, -dac: Babogredčev, mladčev, sudčev, svetčev« (Jozić, 2013, 17).

6.2. Pokriveno *r*

Autori Institutova *Hrvatskoga pravopisa* smjestili su dio o pokrivenom *r* u poglavlje *Ije/je/e* točnije u *Kraćenje ije > je*. Opširno i temeljito objasnili svoj stav i rješenje o tom jezičnom pitanju uz puno primjera. Pravilo su na ovaj način definirali: »Kad se slog krati, ije se zamjenjuje s je ili e. Ako se ispred ije ne nalazi pokriveni r, tj. r kojemu prethodi suglasnik iza kojega nije morfemska granica, ije se zamjenjuje s je« (Jozić, 2013, 18). Nakon toga pišu napomenu: »Pisanje je ili e iza pokrivenoga r nije u pravome smislu pravopisno pitanje jer dvostrukosti postoje u izgovoru. Onaj tko izgovara bezgrešan, grešan, greška, grešnica, grešnik trebao bi te riječi tako i zapisati, tj. onaj tko piše bezgrješan, grješan, grješka, grješnica, grješnik trebao bi te riječi tako i izgovarati« (Jozić, 2013, 19). Iako su napisali napomenu, donose primjere kada se piše *e*, a kada se piše *je*:

»Iza pokrivenoga r piše se e (a ne je):

a) u riječima koje pripadaju tvorbenoj porodici ovih riječi : brijeg – bregovit, brežuljak; brijest – brestić, brestovina; crijep – crepar, crepić; drijemati – dremljiv, dremuckati; grijeh – greška, pogreška; krijepiti – krepak, krepost, okrepa, okrepljivati; naprijed – napredak,

naprednost, naprednjački, napredovati; prijek – naprećac, opreka, prećica, prepreka, zapreka; privrijediti – privreda, privredni, privrednik; strijela – strelica, streljač, streljaštvo, streljivo; trijebiti – istrebljenje, istrebljivati; trijeska – treščica; upotrijebiti – upotreba, upotrebljiv, upotrebljivost, zloupotreba; vrijediti – povreda, povređivati, uvreda, vredniji, vrednovanje; ždrijeb – ždrebati

b) u oblicima i tvorenicama od: vrijeme – vremena; nevremena, poluvremena, vremenski; ždrijebe – ždrebeta; ždrebećak, ždrebica« (Jozić, 2013, 19).

Poslije primjera kad se piše *e*, naglašavaju riječi koje su u dvojnosti, one riječi koje mogu biti pisane i s *e* i s *je*:

»Iza pokrivenoga *r* može se pisati i *e* i *je*:

a) u oblicima jednosložnih imenica muškoga roda koje nemaju dugouzlazni naglasak u genitivu jednine: brijeg – bregovi i brjegovi (uz brijezi), crijep – crepovi i crjepovi, grijeh – grehovi i grjehovi (uz češće grijesi), krijes – kresovi i krjesovi, vrijes – vresovi i vrjesovi, ždrijeb – ždrebovi i ždrjebovi

b) u tvorenicama od riječi:

grijeh – bezgrešan i bezgrješan, grešan i grješan, grešnica i grješnica, grešnik i grješnik
spriječiti – sprečavati i sprječavati, sprečavanje i sprječavanje

unaprijediti – unapređivati i unaprjeđivati, unapređenje i unaprjeđenje« (Jozić, 2013, 19).

Još su nadodali napomene kada se čuva skupina *rj*: »Nije riječ o pokrivenome *r*, pa se čuva skupina *rj*: u prefiksanim izvedenicama na granici s prefiksom: odrješenje, razrjeđivač, razrjeđivanje, razrješiv, razrješivati, osim u riječima izreka i uzrečica; kad se ispred skupine *rje* nalazi samoglasnik: gorjeti, korjenčić, korjenit, porječje, starjeti; kad se skupina *rje* nalazi na početku riječi: rječica, rječina, rječit, rječitost, rječkati se, rječnik, rjeđi, rješavati, rješenje (Jozić, 2013, 20). Za kraj navode situaciju kada ne dolazi do kraćenja i primjere iste: „Ije se ne zamjenjuje s je ili e u dugoj množini imenica koje imaju dugouzlazni naglasak u genitivu jednine (N brijêst, G brijêsta, N mn. brijêstovi): brijestovi, dijelovi, drijenovi, lijekovi, tijekovi, trijemovi« (Jozić, 2013, 20).

7. Zaključak

Rad obuhvaća pet hrvatskih pravopisa objavljenih od 1990. godine. U njemu su istaknuta glavna obilježja pravopisa s naglaskom na dva goruća pitanja, pitanje o imenicama koje završavaju na -dak, -dac, -tak i -tac te pitanje o pokrivenome *r*. Svaki od pravopisa donosi svoje definicije i pravila koja se međusobno djelomično poklapaju ili se uopće ne poklapaju. Stoga je teško govoriti o jedinstvenim pravilima za ista jezična pitanja te je teško govoriti i o jedinstvenom suvremenom hrvatskom pravopisu koji bi razriješio sva jezična pitanja. Iako je *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje pokušaj da se napravi jedinstveni i općeprihvaćeni hrvatski pravopis u praksi nije uspio zaživjeti kao takav. Još se čeka na pravopis koji će uspjeti razriješiti sva goruća pitanja hrvatskoga pravopisa i zadovoljiti sve pravopisne potrebe.

8. Literatura

Anić, Vladimir; Silić, Josip (2001). *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber i Školska knjiga.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan (1996). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

Babić, Stjepan; Ham, Sanda; Moguš, Milan (2005). *Hrvatski školski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

Badurina, Lada (2001). Hrvatski pravopis na pragu novog tisućljeća. *Fluminensia*, 13(1-2), str. 126-132.

Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir (2008). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.

Bagdasarov, Artur R. (2015). Hrvatski pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao objekt jezične politike. *Filologija*, 64, str. 147-166.

Bašić, Nataša (2014). U povodu objave Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Politika ili struka? *Jezik*, 61(1-2), str. 67-74.

Batrnek, Jelena (2011). *Četiri desetljeća Londonca*. *Hrvatistika*, 5, str. 249-250.

Jozić, Željko (ur.) (2013). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Petrović, Bernardina (2007). Hrvatski pravopis Matice hrvatske. *Lahor*, 1(3), str. 114-118.

Vrsaljko, Slavica (2019). Recepcija Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. *Jezik*, 66(1), str. 33-37.